

Список використаних джерел:

1. Врублевский В.К. Труд на пороге третьего тысячелетия. Киев: Политиздат Украины. 1980.
2. Галузева угода між Міністерством освіти і науки України та ЦК Профспілки працівників освіти і науки України на 2016-2020 роки. URL: <https://pon.org.ua/ugoda/5326-galuzeva-ugoda-mzh-mnsterstvom-osvti-nauki-ukrayini-ta-ck-profsplki-pracvnikov-osvti-nauki-ukrayini-na-2016-2020-roki.html>.
3. Голос України від 06.08.2014 р. №148. URL: <https://xn--80aagahqwyibe8an.com/zakon-ukrajiny/publikatsiji-dokumenta-106731.html>.
4. Болотіна Н.Б. Трудове право України. Підручник 5-е видання перероблене і доповнене К., 2008. С. 325.
5. Класифікатор професій ДК 003:2010 (на заміну ДК 00395), прийнятий і введений в дію наказом Державного Комітету України з питань технічного регулювання та споживчої політики від 28 липня 2010 року N327 (введений в дію 1 листопада 2010). URL: https://hrliga.com/docs/327_KP.htm.
6. Кодекс України про адміністративні правопорушення. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10>.

ЯКОВЛЄВ О. А.,

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри трудового права
(Національний юридичний університет
імені Ярослава Мудрого)

УДК 349.2

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ТРУДОВОГО ПРАВА Й ЕКОНОМІКИ ТА ЇХ ВПЛИВ НА СТАНОВЛЕННЯ УМОВ ПРАЦІ

У статті досліджено та проаналізовано питання взаємозв'язку трудового права й економіки та їх вплив на становлення умов праці. Розглянуто особливості та основні компоненти вищезазначених понять. Досліджено особливості врегулювання взаємозв'язку трудового права та економіки в Україні. Проведено порівняльно-правовий аналіз чинного законодавства щодо напрямів взаємозв'язку трудового права й економіки та зроблено висновок, що поняття «трудове право» загалом, та «умови праці» зокрема тісно пов'язані з економічним розвитком країни.

Ключові слова: *правове регулювання, трудове право, сфера праці, трудова діяльність, економіка, умови праці.*

В статье исследованы и проанализированы вопросы взаимосвязи трудового права и экономики и их влияние на становление условий труда. Рассмотрены особенности и основные компоненты вышеупомянутых понятий. Исследованы особенности урегулирования взаимосвязи трудового права и экономики в Украине. Проведен сравнительно-правовой анализ действующего законодательства относительно направлений взаимосвязи трудового права и экономики, и сделан вывод, что понятия «трудовое право» в целом и «условия труда» в частности тесно связаны с экономическим развитием страны.

Ключевые слова: *правовое регулирование, трудовое право, сфера труда, трудовая деятельность, экономика, условия труда.*

The article examines and analyzes the issues of the relationship of labor law and economics and their influence on the formation of working conditions. Features and main components of the above concepts are considered. The peculiarities of the regulation of the relationship of labor law and economy in Ukraine are investigated. A comparative legal analysis of current legislation on the directions of the relationship between labor law and the economy was conducted and concluded that the concept of “labor law” in general and “working conditions” in particular are closely related to the economic development of the country.

Key words: *legal regulation, labor law, sphere of work, labor activity, economy, working conditions.*

Вступ. Після здобуття незалежності наша держава поставила за мету стати не просто європейською країною за географічним розташуванням, але й якомога швидше досягти європейського рівня у всіх сферах життєдіяльності. Зокрема – створити гідний рівень умов праці та відпочинку, що є головним прагненням усіх працездатних людей. Сьогодні наша держава виконує та активно впроваджує закони й нормативно-правові акти, які передбачають узгодженість українського законодавства відповідно до сучасних європейських стандартів, зокрема, у сфері охорони праці. Проте статистика травмувань на виробництвах, гучні випадки загибелі працівників, зокрема, на шахтах України та інші випадки свідчать про наявні проблеми як на місцевому, так і на державному рівнях. Це говорить про те, що наявні проблеми не дають змоги повністю дотримуватися механізму регулювання безпеки та роблять його неідеальним у певних випадках. Тому досить важливо розкрити ці аспекти для їх врахування та подальшого уникнення.

Предметом дослідження є питання взаємозв'язку трудового права та економіки як необхідна умова встановлення належних умов праці на виробництві, підприємствах, установах.

Постановка завдання. Мета статті полягає в тому, щоб на основі теорії трудового права, загальнофілософської методології та праць учених із цієї проблематики виявити та дослідити питання засад взаємозв'язку трудового права й економіки та проаналізувати їхнє значення для встановлення належних умов праці на виробництві, у підприємствах, установах; визначити особливості взаємодії економічної політики з іншими напрямками державності в Україні, а також проаналізувати особливості використання економічних важелів під час створення належних умов праці.

Результати дослідження. Поняття «умови праці» та «небезпечні умови праці» відображають вплив шкідливих і небезпечних факторів робочого середовища та трудового процесу на здоров'я працівника, які можуть призвести до несприятливих наслідків (професійного захворювання працівника, негативного впливу на здоров'я його потомства, травми або іншого різкого погіршення здоров'я, смерті).

Для того щоб регуляція охорони праці здійснювалася на найвищому рівні, Україні необхідно докласти ще чимало зусиль. Однією з причин неналежного стану безпеки та гігієни праці в Україні є недотримання в цій сфері норм і стандартів. Як правильно зазначає В. Жидецький, розуміння та свідоме використання закономірностей взаємодії права та економіки (політики) є абсолютною вимогою під час планування та здійснення правотворчості [1, с. 36].

Як зазначає В. Мамутов, на початку 90-х років ХХ ст. під впливом ідеології ринкового фундаменталізму, радикально-ліберального принципу невтручання держави в економіку, що впливав з неї, була ослаблена роль державного регулювання у сфері господарської діяльності. Як відомо, це викликало ряд негативних наслідків, розкриттю й аналізу яких в останні роки приділяється велика увага в економічній та юридичній літературі [2, с. 185].

Забезпечення належних умов праці на виробництві не стало винятком із загальної концепції невтручання держави у виробничий процес. Як наслідок – відсутність безпеки

на виробництві, велика кількість професійних захворювань і виробничих аварій на підприємствах, організаціях, установах.

Практика довела неспроможність зазначеної ідеології для соціально-економічного розвитку, небезпеку невтручання держави в економіку. Реальна дійсність свідчить про необхідність підвищити, з одного боку, ефективність усієї системи правового забезпечення економіки, а з іншого – рівень економічної обґрунтованості схвалюваних законодавчих актів. Центральну роль у вирішенні цього двосидного завдання відіграє вдосконалення господарського законодавства, в якому дістає вираження і закріплення економічна політика [2, с. 186].

Як зазначає В. Геєць, вирішення проблем удосконалення господарського законодавства вимагає дослідження як економічних основ правового регулювання господарських відносин, так і власне юридичних засобів (форм, методів, інструментарію) посилення цього регулювання [3, с. 5].

Поряд із тим для законодавчого забезпечення економічної політики не досить вдосконалити власне законодавство, яке відіграє основну роль у системі правового регулювання економіки. Положення про усунення коливань і непослідовності в економічній політиці, які негативно впливають на економіку, на інвестиційну привабливість країни, має бути закріплене в Конституції України, тобто в законі найвищої юридичної сили. Унаслідок дослідження цієї проблеми розроблено Концепцію конституційного закріплення економічної системи держави як основи законодавчого забезпечення економічної політики [4].

В. Мамутов зазначав, що, розглядаючи питання вдосконалення Конституції, говорять і пишуть переважно про формування і повноваження різних владних структур, причому безвідносно до їх впливу на економіку. А втім, не менш важливо було б подбати про внесення до Основного Закону деяких доповнень, які забезпечать його позитивний вплив на соціально-економічну політику. Досягненню цієї мети могла б служити консолідація в одному з розділів Конституції як уже зафіксованих норм, так і кількох додаткових, які відображають і закріплюють основи економічної системи. Таке доповнення могло б бути корисним із погляду стабілізації стратегії розвитку, його головних «напрямних». Стабілізація стратегії допомогла б вирішити багато проблем, зокрема поставити, нарешті, економіку на рейки інноваційного розвитку [2, с. 187]. Зазначена думка, загалом, має під собою аргументованість та обґрунтованість, проте не можна погодитися з автором, що саме шляхом внесення змін до Конституції України можливо створити передумови для ефективного розвитку економіки загалом і створення належних умов праці зокрема. Адже головна проблема політико-правової системи в Україні не у відсутності ефективного законодавства, а у невиконанні норм права суб'єктами правових відносин загалом і трудових зокрема.

Про необхідність конституційного закріплення економічної системи йшлося у процесі підготовки й обговорення проекту Конституції України на початку 90-х років. Деякі рекомендації з цього приводу було прийнято. Наприклад, було враховано рекомендації про необхідність відображення в Конституції вимоги забезпечити соціальну орієнтацію економіки, принцип рівності всіх форм власності, неприпустимість сприйняття гасла ринкових фундаменталістів про невтручання держави в економіку та інше. Але пропозиція виділити самостійну главу про економічну систему суспільства не отримала свого втілення [5, с. 85].

Проте варто наголосити, що якщо аналізувати характерні для багатьох країн тенденції соціалізації конституційного регулювання, то можна побачити, що особливістю ряду основних законів є фіксація основ економічної організації суспільства. Наприклад, у Конституції Литви присутня глава «Народне господарство і праця», де, зокрема, зазначається, що держава сприяє розвитку економіки так, щоб вона служила на благо всього народу. У Конституції Узбекистану є глава «Економічні основи суспільства», Молдови – «Національна економіка країни і публічні фінанси», Азербайджану – «Економічний розвиток і Держава». Є такі глави також у конституціях відносно нових держав: Македонії – «Основи економічних відносин», Словаччини – «Економіка Словацької Республіки». Усім конституціям притаманна підвищена увага до функції економічного регулювання. Особливий інтерес

становить досвід Німеччини, де в системі господарського права як його складова виділяється господарсько-конституційне право, а економічна система розглядається як основна проблема цього права. Конституція Республіки Білорусь встановлює, що здійснення права власності не повинно суперечити суспільній користі та безпеці, завдавати шкоди довкіллю, історико-культурним цінностям, обмежувати права й інтереси інших осіб, що захищаються законом [6, с. 37]. Бачимо, що в сучасних конституціях світу є практика закріплення основ економічного ладу держави та порядок взаємодії господарських суб'єктів із державними інститутами.

В Україні є різні погляди серед науковців на зазначену проблематику. Наприклад Д. Задихайло, досліджуючи проблеми господарсько-конституційного права, зараховує до проблем першочергового порядку, які заслуговують нагального розгляду, «обов'язкове виділення в Конституції України окремого структурного підрозділу, присвяченого регулюванню економічних відносин». Автор пропонує, зокрема, інкорпорувати в текст Конституції зміст статей 9 і 10 Господарського кодексу України, які визначають форми і напрями економічної політики держави [7, с. 57]. Але треба наголосити на тому, що саме лише дублювання правових норм у різних правових актах не створить правових передумов для ефективного функціонування господарських суб'єктів в економіці в поєднанні з непорушенням прав і свобод людини та громадянина загалом і трудових прав працівників зокрема, не створить дієвого механізму взаємодії підприємств, установ та організацій із державними інститутами на основі непорушення принципів ринкової економіки.

В. Мамутов пропонує зі свого боку внести у пропонований розділ, який стосується економічної системи, норму про конституційні основи правопорядку у сфері господарювання, яка встановлювала би, що господарський порядок в Україні формується на основі оптимального поєднання ринкової саморегуляції економічних відносин суб'єктів господарювання і державного регулювання макроекономічних процесів. Окрім уже закріпленого в Конституції України положення про соціальну орієнтацію економіки, потрібні пряме визнання необхідності державного регулювання в умовах змішаної економіки, визнання саме такого характеру сучасної економіки й орієнтація на таку її модель [2, с. 189].

Як зазначалося в науковій літературі, на фоні інформаційної революції функція ринку почала девальвуватися, її перебирає на себе система інформаційних мереж. Ця система породжена потребами управління, зокрема всім народногосподарським комплексом, яке має забезпечувати поєднання ринкової саморегуляції та державного регулювання. Сучасну економіку неправильно розглядати як суто ринкову [8, с. 4]. Треба відмовитися від неврахування державного впливу на економіку, його стабілізуючу роль. Окрім того, є необхідність закріплення загальнодержавного планування розвитку економіки.

Якщо розглядати ринок праці в Україні та тенденції його розвитку, то можна наголосити на таких його характеристиках: низька оплата праці в структурі внутрішнього валового продукту; гальмування відтворення капіталу; спрацювання основних фондів; високий рівень поляризації доходів. Незадовільне використання праці та капіталу свідчить про наявність диспропорцій у виробничій та інституційних сферах.

Пожвавлення господарського життя та забезпечення соціально-економічного розвитку держави можна досягти на основі структурної перебудови економіки, приватизації, фінансової стабілізації, створення розвиненої системи ринків, зокрема ринку капіталів і ринку праці, забезпечення ефективної зайнятості населення та соціального захисту певних прошарків суспільства. Ринок праці, робочі місця – найбільш складний і динамічний елемент ринкової економіки. Тут не тільки переплітаються інтереси працівників і роботодавців, але й віддзеркалюються всі соціально-економічні, політичні, демографічні та інші процеси в суспільстві.

Сучасна економічна наука довела, що на стан зайнятості населення справляють безпосередній вплив процентні ставки по кредитах і депозитах, інвестиційна активність суб'єктів підприємництва, система оподаткування, структура державного бюджету й державних витрат, співвідношення фондів нагромадження і споживання в домогосподарствах

тощо. Усе це підкреслює надзвичайне значення вивчення закономірностей організації робочих місць і функціонування ринку праці в тісному зв'язку із вказаними економічними явищами.

Зважаючи на зазначене, для організації робочих місць і підвищення рівня зайнятості населення головним є розвиток промисловості, яка має базуватись на нових технологіях, з урахуванням вимог часу, а для цього потрібні капітальні вкладення. Однією з таких форм вкладення капіталів є інвестиції.

Інвестиційна діяльність охоплює всі сфери народного господарства: і сферу матеріального виробництва, і соціальну. Роль держави у вирішенні цієї проблеми має принципове значення. Раніше інвестиційна діяльність розглядалася як така, що спрямована на відтворення основних фондів шляхом капітальних вкладень у народне господарство. У ринкових умовах інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, які вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, внаслідок чого створюється прибуток або досягається соціальний ефект.

Під час розгляду економічного фактора створення належних умов праці в Україні треба враховувати також проблеми високотехнологічного розвитку України. Як зазначає С. Фомін, зростання валового внутрішнього продукту упродовж останніх років в Україні зумовлено насамперед зростанням у сировинних галузях або виробництвом напівфабрикатів (металургія, хімія), тобто, по суті, в Україні переважно відбувається економічне зростання без науково-технічного та високотехнологічного розвитку, який відповідав би потребам і вимогам XXI століття. Економічний і технологічний розрив між Україною та розвиненими країнами – як західними, так і новими індустріальними – постійно зростає. Поки економіка розвинених країн вступила в постіндустріальну фазу розвитку на основі застосування новітніх знань і технологій, сучасне економічне зростання в Україні, що відбувалося до початку кризи – це поживлення в традиційних індустріальних галузях, які тривалий час перебували у стані стагнації, використовуючи значною мірою застарілу енергоємну технологію. Досвід свідчить, що іноземні транснаціональні корпорації не зацікавлені в передачі новітніх технологій в інші країни й у деяких випадках навіть намагаються зруйнувати (шляхом купівлі і наступного закриття) ті залишки високотехнологічного виробництва, які ще існують у країнах Співдружності незалежних держав. Транснаціональні корпорації не передають менш розвиненим країнам найсучасніші унікальні «високі технології». Створюючи підприємства в інших країнах, вони здебільшого прагнуть обмежити їхні функції лише складанням готових комплектуючих, технічне розроблення та виготовлення яких здійснюється в західних країнах, або перенести в менш розвинені країни шкідливі з екологічного погляду та трудомісткі технології [9, с. 209].

Висновки. Іноді економіку розуміють занадто вузько, зводять до окремих сфер або секторів господарювання, ізольованих процесів і явищ (наприклад, сукупності підприємств, фінансів, податкової політики, ціноутворення тощо). Такий теоретичний підхід до економіки не можна виключати. Однак і для перебільшення його методологічної точності немає підстав.

Під економікою в широкому плані доцільно розуміти динамічну суспільно організовану систему господарювання, що забезпечує процес виробництва, розподілу, обміну та споживання суспільно корисних матеріальних благ і послуг. Праця в цьому контексті є базовою категорією як для економіки, так і для трудового права.

Сучасний етап розвитку суспільства характеризується трансформацією індустріального суспільства в постіндустріальне (інформаційне) суспільство, де економіка нового типу є черговим етапом його розвитку, в якому індустріальний сектор втрачає свою панівну роль через зростання значущості технологічного компонента, а основна продуктивна функція відводиться науці, знанням, сфері послуг, ринковий інфраструктурі.

Список використаних джерел:

1. Жидецький В.Ц., Джигирей В.С., Мельников О.В. Вид Основи охорони праці. 2-е, стереотип. Львів: «Афіша», 2000. 348 с.
2. Мамутов В.К. Законодавче забезпечення економічної політики. Щорічник українського права. 2009. № 1. С. 184–191.
3. Гесць В.М. Економічні засади правового регулювання господарських відносин. Економіка України. 2008. № 5. С. 4–17.
4. Концепція конституційного забезпечення економічної системи держави (як основа законодавчого забезпечення економічної політики). Донецьк: Інститут економіко-правових досліджень НАН України; «Юго-Восток», 2008. С. 207–218.
5. Мамутов В.К. Конституція і правове забезпечення змішаної економіки. Вісник Академії правових наук України. 1993. № 1. С. 82–88.
6. Шаповал В.М. Сучасний конституціоналізм: монографія. Київ: «Юрінком Інтер», 2005. 560 с.
7. Задихайло Д.В. Реформування конституційних засад господарювання: питання конституційної доктрини. Вісник Академії правових наук України. 2007. № 2 (49). С. 51–61.
8. Гальчинський А.С. Трансринкові трансформації. Економічна теорія. 2007. № 1. С. 4–5.
9. Фомін С.С. Проблеми розвитку економіки України в умовах глобалізації та роль держави. Дослідження світової політики: зб. наук. пр. К.: ІСЕМВ НАН України, 2009. Вип. 48. С. 208–232.

